

Sociálně právní ochrana dětí

- Sociálně právní ochrana dětí je ucelený systém, fungující v systému českého práva.
- Účelem je poskytnout zvýšenou ochranu státu nezletilým dětem, tedy těm občanům, kteří se nemohou sami dostatečně bránit v případě působení negativních vlivů na jejich osobu nebo vývoj
- SPO má v ČR dlouholetou tradici
- Zákonem č. 359/1999 Sb. získala tato oblast samostatnou právní úpravu
- **hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí:**
  - **nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí.**
  - SPO se **poskytuje všem dětem** bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.
  - Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně.
  - **Stát je odpovědný za ochranu dětí** před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.
  - Důraz na **preventivní působení** na rodinné vztahy, a na **ochranu dětí před sociálně patologickými jevy** (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).
  - Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.
  - Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.
  - Cílem sociálně-právní ochrany dětí je též **sanace rodin**.
  - Prostor pro působení NNO

legislativní zakotvení :

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (v platném znění)

související dokumenty :

Ústava ČR

Listina základních práv a svobod (čl. 32)

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb. , o rodině, v platném znění

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

Úmluva o právech dítěte

- dokument OSN, mezinárodní smlouva
- děti jsou plnohodnotné lidské bytosti s vlastním myšlením a názory
- dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc
- v ČR od 1. 1. 1993 součástí právního řádu
- má vyšší právní sílu než ostatní zákony
- závazná pro všechny orgány a občany

Práva dětí jsou formulována celkem ve 41 článcích (dalších 13 článků se týká plnění a závaznosti dokumentu a procedurálním náležitostem – podpisy, ratifikace).

Témata některých článků :

- **Definice dítěte**
Dítětem se rozumí lidská bytost mladší 18 let, pokud není zletilost stanovena zákonem dříve.
- **Přednostní zájem dítěte**
Všechny činnosti týkající se dítěte musí brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy.
- **Rodičovské vedení a rozvoj dětských schopností**
Stát musí respektovat práva a odpovědnost rodičů i širší rodiny vést dítě způsobem, který je přiměřený jeho rozvíjejícím se schopnostem.
- **Jméno a státní příslušnost**
Každé dítě má od narození právo na jméno. Má rovněž právo získat státní občanství a podle možností též právo znát své rodiče a být v jejich péči.
- **Oddělení od rodičů**
Dítě má právo žít s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy. Dítě nemůže být odděleno od rodičů proti jejich vůli, jedině na základě soudního rozhodnutí, v souladu s platným právem, v příslušném řízení se určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.
- **Názor dítěte**
Dítě má právo svobodně vyjadřovat názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítěte dotýkají.
- **Svoboda myšlení, svědomí, náboženství**
Stár má respektovat právo dítěte na myšlení, svědomí a náboženství za přiměřeného usměrňování ze strany rodičů.

- **Ochrana soukromí**

Děti mají právo na ochranu před zasahováním do jejich soukromí, rodiny, domova i korespondence a na ochranu cti a pověsti.

- **Rodičovská odpovědnost**

Rodiče mají společnou a prvotní zodpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát je má v tom podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc.

Ochrana před násilím a zanedbáváním

Stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a pomoc obětem.

Ochrana dítěte bez rodiny

Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Přitom je třeba brát ohled na kulturní zázemí dítěte.

Zneužívání drog

Děti mají právo na ochranu před užíváním narkotických a psychotropních látek a před začleňováním dětí do jejich výroby a distribuce.

Sexuální zneužívání

Stát má chránit děti před sexuálním vykořisťováním a týráním včetně prostituce a před jejich zneužitím v pornografii.

Justice pro mladistvé

Dítě v konfliktu se zákonem má právo na zacházení, které podporuje jeho smysl pro důstojnost a čest a bere ohled na jeho věk s cílem znovuzачlenění do společnosti.

Zákon o rodině

(zákon č. 94/1963 Sb. , o rodině, ve znění pozdějších předpisů)

Vztahy mezi rodiči a dětmi

Rodičovská zodpovědnost

souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezl. dítě, především péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj
- b) při zastupování nezl. dítěte
- c) při správě jeho jmění

rodiče :

- povinnost důsledně chránit zájmy dítěte
- povinnost řídit jednání dítěte a dohlížet nad ním s ohledem na stupeň jeho vývoje
- právo užít přiměřené výchovné prostředky, nesmí být dotčena důstojnost dítěte, ohroženo jeho zdraví nebo vývoj

dítě :

- právo na vlastní názor (podle schopnosti posoudit obsah opatření , která se dítěte týkají, právo na informace, být slyšeno a vyjadřovat se k rozhodnutím)
- povinnost pomáhat svým rodičům
- povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem

- rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče
- dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat
- možnost střetu zájmů mezi rodiči a dítětem při právních úkonech, žádný rodič nemůže dítě zastupovat

Výchovná opatření

- **napomenutí**
- **dohled**
- **omezení**

(Opatření, která omezují rodičovskou zodpovědnost může učinit pouze soud. U výše uvedených může rozhodnout také orgán sociálně právní ochrany Komise sociálně právní ochrany dětí)

- **pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti**
- **ústavní výchova**

Ústavní výchovu nařizuje soud v těch případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, rodiče ze závažných důvodů nemohou sami zabezpečit, soud musí zkoumat, zda nelze využít náhradní rodinnou péči, která přednost před ústavní výchovou.

Výkon ústavní výchovy se realizuje ve školských zařízeních - diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav.

Viz : Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

Zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb. , o sociálně právní ochraně dětí v platném znění

Sociálně právní ochrana dětí (SPOD)

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu**
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění**
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny**

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou :

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo (MPSV) a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují :

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").

Základní zásady SPOD :

• děti vyžadující zvýšenou pozornost

- a) jejich rodiče
  - zemřeli
  - neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
  - nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti z toho vyplývající
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin, jde-li o děti mladší než patnáct let spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití

- d) které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných právnických či fyzických osob odpovědných za výchovu dítěte
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou příčinou jejich nepříznivého vývoje !

- Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče
- Každý je oprávněn upozornit orgán SPOD na skutečnost, že došlo k porušení nebo zneužití rodičovské zodpovědnosti nebo na další situace, kdy dochází k ohrožení dětí
- Dítě má právo požádat orgány SPOD a další zařízení (např. školy, školská a zdravotnická zařízení apod.) o pomoc při ochraně života nebo svých dalších práv. Ti mají povinnost poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů.

Opatření SPOD

- Důraz na preventivní a poradenské činnosti.
- Předpokladem účinné a včasné pomoci je vědět, o tom, kdo pomoc potřebuje. K řešení situace je nezbytný osobní kontakt a zajištění nebo zprostředkování kvalifikované pomoci
- Rodičům může být uložena povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení.
- Státní orgány, školy, školská, zdravotnická a další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit bez odkladu okresnímu úřadu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o děti v situacích, na které se vztahuje SPOD.
  - Výchovná opatření a opatření na ochranu dětí, jsou stanovena zákonem o rodině, zákon o SPOD řeší kompetence a postupy orgánů SPOD

Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost

pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů

- volnočasové aktivity
- poradenské a intervenční činnosti
- realizace v různých projektech a službách (nizkoprahové kluby, kontaktní a poradenská centra, krizové linky, azylové ubytování)
- činnosti specializovaných pracovníků příslušných úřadů (sociální kurátor pro mládež, sociální pracovník OSPOD)

Sociální pracovníci OSPOD se zaměřují na rodiny, které o své děti nemohou, nechtějí nebo nejsou schopni řádně pečovat, zastupují děti v situacích, kdy může docházet ke střetu jejich zájmu a zájmu rodičů (kolizní opatrovník, rozhodování o změně výchovy, o výživném, o výchovných opatřeních).

Sociální kurátoři pro mládež (pracovníci odd. soc. prevence) se zabývají dětmi a mladistvými s poruchami chování, mladistvými a nezletilými pachateli trestné činnosti (popř. přestupků).

Trestní odpovědnost

Trestní odpovědnost za spáchaný trestný čin nebo přestupek je spojena s věkovou hranicí 15 let.

Osoba, která spáchala trestný čin před dovršením 15 let není pro nedostatek věku trestně odpovědná, tzn. že proti ní nemůže být zahájeno trestní řízení a na situaci je možné reagovat výchovnými prostředky (viz Zákon o rodině a Zákon o sociálně právní ochraně dětí).

Osoba, která spáchala trestný čin den po dovršení 15 let věku je trestně odpovědná, v oblasti trestně právní se používá termín mladistvý (pro věkovou kategorii 15 – 18 let).

Trestní řízení proti mladistvým probíhá odlišným způsobem, jeho průběh je stanoven trestním zákonem, trestním řádem a zákonem o soudnictví nad mládeží. Cílem je zdůraznit a maximálně využít preventivní a výchovné aspekty.

Zařízení sociálně právní ochrany

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti
(týká se především péče o děti zdravotně postižené)
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti
(týká se dětí vyžadujících zvláštní pozornost, zaměření rozvoj sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času)
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
(týká se dětí, které se ocitly bez jakékoli péče nebo jsou vážně ohroženy situací nebo prostředím, ubytování, zajištění zákl. životních potřeb a nutné odborné péče)
- d) výchovně rekreační tábory pro děti
(děti vyžadující zvláštní pozornost, výchovné působení, společenské a hygienické návyky)
- e) zařízení pro výkon pěstounské péče

Poskytování SPOD pověřenými osobami

Zákon vymezuje činnosti, které mohou nestátní subjekty jako pověřené osoby vykonávat v rámci SPO. Stanovuje podmínky pro vydání pověření popř. k jeho odnětí.

*Zákon o SPOD dává možnost, aby i nestátní subjekty (nadace, občanská sdružení, církev a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. V případě, že právnická nebo fyzická osoba žádá jen o pověření k provozování letního rekreačně výchovného tábora, uděluje toto pověření výše uvedená komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. **Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.***

(viz přílohy č. 2 a č. 3)

Oprávnění zaměstnanců SPOD

Zaměstnanci SPOD jsou oprávněni navštěvovat dítě a rodinu v prostředí, kde žijí nebo se zdržují. Musí se ale jednat o situaci, která je důvodem pro poskytnutí sociálně-právní ochrany . (Nesmí být porušeno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.)

Jestliže je to pro ochranu dítěte potřebné, jsou zaměstnanci SPOD oprávněni pořizovat obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí , ve kterém se zdržuje. Tyto záznamy mohou být použity pouze pro výkon SPO.

Zaměstnanci SPOD mohou tyto činnosti vykonávat pouze na základě zvláštního oprávnění vydaného orgánem SPOD. Musí obsahovat identifikační údaje a vymezení činností, které může zaměstnanec vykonávat. Jedná se o opatření na ochranu těch, kde se návštěva uskutečňuje, aby návštěva v domácnosti či jinde nemohla být zneužita.

Povinnosti státních orgánů, dalších právnických a fyzických pověřených osob

Zákon ukládá povinnost státním orgánům, zaměstnavatelům, školám, školským, zdravotnickým a jiným obdobným zařízením, a pověřeným osobám sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí SPOD. (Údaje o zdravotním stavu podléhají dalším předpisům, povinnost zdravotníků sdělit údaje se vždy týká situací souvisejících např. s týráním, zneužíváním, tzn., když se jedná o dítě vyžadující zvláštní péči .)

Také rodiče jsou povinni spolupracovat s orgány SPOD, sdělovat potřebné údaje, předložit doklady a listiny, umožnit návštěvu v bytě nebo v jiném prostředí, kde dítě žije.

